

Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni lepingu õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades denonsseerimise seaduse eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõuga denonsseeritakse Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades (edaspidi *õigusabileping*), millele Eesti Vabariik on alla kirjutanud 1993. aasta 26. jaanuaril ja millele Eesti Vabariik on ratifitseerinud 1993. aasta 12. mail.

Tulenevalt Vene Föderatsiooni poolt Ukraina vastu toime pandud agressioonist denonsseeritakse õigusabileping erakorraliselt rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsiooni artikli 62 alusel, mis näeb ette võimaluse leping üles öelda lepingu sõlmimisel esinenud asjaolude olulise muutumise korral, mida osalisriigid ei saanud ette näha. Selliseks asjaoluks on Vene Föderatsiooni toime pandud agressioon Ukraina vastu, samuti Vene Föderatsiooni väljaarvamine Euroopa Nõukogust ning sellega seondult inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni kohaldamise katkemine. Õigusabilepingu eelduseks saab olla vastastikune usaldus teineteise õigussüsteemide vastu. Usaldus Vene Föderatsiooni õigussüsteemi vastu puudub.

Õigusabilepingu denonsseerimise tagajärjel saab Vene Föderatsioonist selline kolmas riik, millega Eesti Vabariigil ei ole õigusabilepingu kohaldamisalas olevates küsimustes erirežiimi ja nendes küsimustes lähtutakse tsiviilajade puhul edaspidi rahvusvahelise eraõiguse reeglitest, rakendades konkreetsest valdkonnast olenevalt konventsioone või riigisisest õigust. Teatud juhtudel tuleb vaadata ka ELi rahvusvahelise eraõiguse valdkonna määruseid. Õigusabilepingu denonsseerimine ei välista Eesti ja Vene Föderatsiooni edasist koostööd ka kriminaalasjades, kuna ka seal on jätkuvalt võimalik tugineda erinevatele rahvusvahelistele konventsioonidele juhul, kui mõlemad riigid on selle osalised.

Lisaks sellele, et Eesti õigusabilepingust väljaastumisel on teatav mõju kahe riigi vahelistele suhetele ning seda saab võtta ühtlasi sõnumina ka teistele riikidele, mõjutab see riigisiselt ka Eesti riigiasutuste tööd ning Venemaa füüsiliste või juriidiliste isikutega tsiviil- või perekonnaõiguslike suhteid omavaid isikuid, kes võivad vajada muudatuse järel senisest rohkem õigusalaast nõustamist, mis võib kasvatada nii riigiasutuste töökoormust kui ka pikendada osapooltel asjaajamisele kuluvat aega. Teisalt võimaldab lepingu denonsseerimine teatud küsimustes lihtsustada asjade lahendamist, nt olukordades, kus seni allus õigusabilepingu kohaselt vaidlus Venemaa kohtule, kuid pärast lepingu denonsseerimist allub Eesti kohtule, või olukordades, kus seni tuli õigusabilepingu kohaselt kohaldada vaidluse lahendamisele Vene Föderatsiooni õigust, kuid pärast lepingu denonsseerimist on kohaldatavaks õiguseks Eesti õigus. Sarnaselt ei jää Eesti õigusabilepingu denonsseerimisega ilma õigusest oma kodanikke mitte välja anda, kuna väljaandmise Euroopa konventsiooni kohaselt, mille liige on ka Eesti, jääb selles osas otsustusõigus valitsusele ning Eesti on reserveerinud endale õiguse siduda oma kodaniku väljaandmine Euroopa konventsiooni järgi tema nõusolekuga.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja kriminaalõigust puudutava osa on koostanud Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna karistusõiguse ja menetluse talituse nõunik Laura Vaik (Laura.Vaik@just.ee), sama osakonna rahvusvahelise justiitskoostöö osakonna nõunik Julia Deržilo (Julia.Derzilo@just.ee) ning osakonna asekanstler Markus Kärner (markus.karner@just.ee). Eelnõu ja seletuskirja tsiviilõigust puudutava osa on koostanud Justiitsministeeriumi õiguspoliitika osakonna eraõiguse talituse nõunikud Maria Vettik (maria.vettik@just.ee), Stella Johanson (stella.johanson@just.ee) ning sama talituse juhataja Vaike Murumets (vaike.murumets@just.ee). Eelnõu ja seletuskirja on keeleliselt toimetanud Justiitsministeeriumi õiguspoliitika osakonna õigusloome korralduse talituse keeleteoimetaja Taima Kiisverk (taima.kiisverk@just.ee).

Tsiviilõiguse valdkonna eest vastutab õiguspoliitika osakonna asekanstler Heddi Lutterus, kriminaalõiguse valdkonna eest kriminaalpoliitika osakonna asekanstler Markus Kärner.

1.3. Märkused

Eelnõu ei ole seotud muude menetluses olevate eelnõudega ega Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammiga.

Eelnõu on Euroopa Liidu õiguse rakendamisega seotud niivõrd, et eelnõu seadusena vastuvõtmisel tuleb mõnedes küsimustes, mida seni on reguleerinud õigusabileping, kohaldada Euroopa Liidu õigusakte.

Eelnõu seadusena vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu poolthääle enamuse.

2. Seaduse eesmärk

Seaduse eesmärgiks on denonsseerida Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vaheline 1993. aastal allkirjastatud ja ratifitseeritud õigusabileping, sest Eestil puudub usaldus Vene Föderatsiooni õigussüsteemi vastu.

Eelnõule ei ole koostatud väljatöötamiskavatsust, sest tegemist on välislepingu lõpetamisega (HÕNTE § 1 lg 2 p 3).

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu koosneb ühest lausest, millega denonsseeritakse Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades, millele Eesti Vabariik on alla kirjutanud 1993. aasta 26. jaanuaril ja mille Eesti Vabariik on ratifitseerinud 1993. aasta 12. mail.

3.1. Koostöö tsiviilasjades

3.1.1. Õigusabilepingu reguleerimisala

Õigusabi ja õigussuhted tsiviil- ja perekonnaasjades on reguleeritud lepingu I osas ning II osa 1. jaos.

Üldsätted (artiklid 1–18) reguleerivad lepingupoole kodanike õiguseid, sh õigusabi andmist, dokumentide vormistamist ning kättetoimetamist. Õigusabileping lähtub põhimõttest, et lepingupoole kodanikel ja juriidilistel isikutel on teise lepingupoole territooriumil oma isiklike ja varaliste õiguste suhtes samasugune õiguskaitse nagu selle lepingupoole kodanikelgi (artikli 1 lõiked 1 ja 2).

Erisätete I jaos on reguleeritud õigusabi ja õigussuhted tsiviil- ja perekonnaasjades (artiklid 19–37), varanduslike õigussuhete küsimused (artiklid 38–40), parandamise küsimused (artiklid 41–49) ning otsuste tunnustamise ja täitmise küsimused (artiklid 50–58).

Õigusabilepingu õigusabi ja õigussuhteid tsiviil- ja perekonnaasjades käsitlev peatükk tegeleb menetlusabi andmise (artiklid 19–20), kohtu pädevuse (artikkel 21), õigus- ja teovõime (artiklid 22–24, 35–37), abieluasjade (artiklid 26–28), lapse ja vanemate õigussuhete (artiklid 29–32) ning lapsendamise (artiklid 33–34) küsimustega. Varanduslikke õigussuhteid käsitlev peatükk tegeleb omandiõiguse (artikkel 38), tehingu vormi (tehingu vormi art 39) ja kahju hüvitamise (art 40) küsimustega. Artiklid 41–49 reguleerivad pärimisõigust, artiklid 50–58 kohtulahendite ja kohtu poolt kinnitatud kokkulepete tunnustamise ja täidetavuse küsimusi, samuti nende täitmist.

3.1.2. Üldiste reeglite kohaldamine

Kehtiva õiguse kohaselt tuleb õigusabilepingu kohaldamisalas olevates küsimustes lähtuda õigusabilepingus sätestatust. Asjaolu, et rahvusvahelistel lepingutel on prioriteet riigisiseste seaduste suhtes, tuleneb Eesti Vabariigi põhiseaduse §-st 123. Selle sätte kohaselt kohaldatakse välislepingu sätteid, kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega. Euroopa Liidu toimimise lepingu art 351 lõikest 1 tulenevalt on enne Euroopa Liiduga ühinemist sõlmitud välislepingutel prioriteet kõigi ülejäänud rahvusvahelise eraõiguse õigusaktide suhtes. Samuti viidatakse kehtivate õigusabilepingute prioriteedile ka rahvusvahelist eraõigust käsitlevates ELi määruses.¹ Seega on õigusabilepingu kehtivuse ajal tulnud lähtuda selles lepingus reguleeritud küsimustes õigusabilepingu regulatsioonist.

Kui Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vaheline õigusabileping denonsseeritakse, on Vene Föderatsiooni puhul tegemist sellise kolmanda riigiga, kellel puudub Eestiga õigussuhteid tsiviilasjades reguleeriv rahvusvaheline leping. Sellisel juhul ei pea Eesti kohus edaspidi rahvusvahelise tsiviilvaidluse lahendamisel lähtuma enam õigusabilepingust, vaid kehtivad üldised reeglid.

Eesti Vabariik ja Vene Föderatsioon on järgmiste Haagi konventsioonide osalised:

- Haagi 1965. aasta dokumentide kättetoimetamise konventsioon;²

¹ Vt nt Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1215/2012, 12. detsember 2012, kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades (uuesti sõnastatud) (nn Brüsseli Ia määrus) art 73 lg 3.

² Tsiviil- ja kaubandusasjade kohtu- ja kohtuväliste dokumentide välisriikides kätteandmise konventsioon, kättesaadav Riigi Teataja veebilehel: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13058558> ja Haagi konverentsi veebilehel: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=17>.

- Haagi 1970. aasta tõendite kogumise konventsioon;³
- Haagi 1961. aasta välisriigi avalike dokumentide legaliseerimise nõude tühistamise konventsioon;⁴
- Haagi 1980. aasta lapsröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise rahvusvaheline konventsioon;⁵
- Haagi 1996. aasta vanema kohustuste kindlaksmääramise ja laste kaitse abinõude rakendamise pädevuse, kohaldatava õiguse, abinõude tunnustamise, rakendamise ja koostöö konventsioon.⁶

Kui õigusabileping denonsseeritakse, kohaldatakse Eesti ja Vene Föderatsiooni õigussuhetes nende konventsioonide kohaldamisalas olevatele küsimustele viidatud konventsioone.

Õigusabilepinguga reguleeritud küsimustele, mida ei reguleerita konventsioonides, mille osapooled on nii Eesti Vabariik (sh ELi kaudu) kui ka Vene Föderatsioon, ja kui vastavat valdkonda reguleerivas ELi rahvusvahelise eraõiguse valdkonna määruses ei ole viidet suhetele kolmandate riikidega, kohaldatakse riigisisest õigust.

3.1.2.1. Kohtualluvus

Eesti kohus peab avalduse menetluse võtmisel otsustama omal algatusel asja kohtualluvuse üle, hinnates rahvusvahelise kohtualluvuse sätteid. Need sisalduvad rahvusvahelistes lepingutes, Euroopa Liidu määrustes ning tsiviilkohtumenetluse seadustikus (TsMS). Kui ühes ja samas vaidluses on täidetud mitme õigusakti kohaldamise eeldused, peab Eesti kohtunik esmalt andma prioriteedi välislepingule, seejärel Euroopa Liidu määrusele ning viimasena TsMSile.⁷

Kui Eesti õigusabilepingu denonsseerib, ei ole prioriteediks enam õigusabileping, vaid kohtualluvuse kontrollimisel peab kohus lähtuma teistest kehtivatest õigusaktidest, mis reguleerivad rahvusvahelise õigussuhete kohtualluvust. Sellisel juhul tuleb kohtunikul seni õigusabilepingu kohaldamisalas olevate asjade puhul rahvusvahelise kohtualluvuse määramiseks vaadata nt Brüsseli Ia määruse⁸ kohaldamisalasse kuuluvate asjade puhul nimetatud määrust. Brüsseli Ia määruses reguleeritakse mh tsiviil- ja kaubandusajades kohtualluvuse määramist. Määruse artikkel 6 reguleerib kohtualluvuse määramist olukorras, kus kostja alaline elu- või asukoht ei ole üheski ELi liikmesriigis. Kui vaidlusele ei kohaldata selles sättes toodud erandeid – erandid on kehtestatud tarbijavaidluste ja töövaidluste puhul kohtualluvuse määramisele, samuti erandliku kohtualluvuse puhul ning kohtualluvuse kokkuleppe puhul, kohaldatakse kohtualluvuse määramisele riigisisest õigust. Sellisel juhul tuleb vaadata TsMSi rahvusvahelise kohtualluvuse reegleid (TsMS 2. osa, sh § 70).

³ Tsiviil- ja kaubandusajades välisriigis tõendite kogumise konventsioon, kättesaadav Riigi Teataja veebilehel: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13061325> ja Haagi konverentsi veebilehel: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=82>.

⁴ Kättesaadav Riigi Teataja veebilehel: <https://www.riigiteataja.ee/akt/78280> ja Haagi konverentsi veebilehel: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=41>.

⁵ Kättesaadav Riigi Teataja veebilehel: <https://www.riigiteataja.ee/akt/78339> ja Haagi konverentsi veebilehel: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=24>.

⁶ Kättesaadav Riigi Teataja veebilehel: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13265262> ja Haagi konverentsi veebilehel: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=70>.

⁷ Vt täpsemalt selgitust p-s 3.1.2.

⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1215/2012 kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades (ELT L 351, 20.12.2012, lk 1–32).

Praktikas on üheks oluliseks murekohaks kohtualluvuse sätete rakendamisel olnud vaidlused **korteriühistu majandamiskulude** tasumise üle. Üldiselt saab sellise nõude esitada kinnisasja asukoha järgi ka juhul, kui korteriomand ei ela Eestis.⁹ Kui aga Eestis asub korteriomand, mille omanik on Vene Föderatsiooni kodanik, kes elab Venemaal, ning ta ei tasu korteriomandiga seotud majandamiskulusid, siis see säte ei kohaldu. Eesti kohtud on kohtualluvuse osas leidnud, et tulenevalt õigusabilepingu artikli 21 punktist 1 ei ole Eesti kohus pädev lahendama hagi, mis on esitatud isiku vastu, kes on Vene Föderatsiooni kodanik ja kelle elukoht on Venemaal.¹⁰

Õigusabilepingu art 21 p 1 esimene lause sätestab, et kui kõnealune leping ei näe ette teisiti, on kummagi lepingupoole kohtud pädevad arutama tsiviil- ja perekonnaasju, kui kostjal on tema territooriumil elukoht. Justiitsministeerium on olnud seisukohal, et seda tingimust oleks võimalik tõlgendada ka laiemalt, kui seda on teinud kohtud. Kuna õigusabileping ise ei määratle elukoha mõistet, tuleb selle sisustamisel lähtuda Eestis kehtivast tsiviilseadustiku üldosa seadusest (TsÜS), mille § 14 lg 1 kohaselt on isiku elukoht koht, kus isik alaliselt või peamiselt elab ning selle sätte lg 2 kohaselt võib elukoht korraga olla mitmes kohas.¹¹ Seega ei peaks asjaolu, et isikul on elukoht ühes riigis (Venemaal), välistama võimalust, et tal on samal ajal elukoht ka mõnes teises riigis (Eestis). Olukorras, kus isikule kuulub Eestis eluruumi korteriomand, võiks eeldada, et isik on soovinud seda kasutada ühena oma elukohtadest. Samas on kohtud seaduse ja õigusabilepingu tõlgendamisel seni asunud seisukohale, et elukoha mõistet õigusabilepingus tuleb tõlgendada kitsendavalt.

Olukord, kus isikul on Eestis korteriomand, mille majandamiskulusid ta ei tasu, aga tema vastu ei ole võimalik esitada nõuet Eesti kohtusse, on mõistagi koormav korteriühistu ja teiste korteriomandike jaoks. Üheks õiguslikuks lahenduseks sellises olukorras on olnud isiku vara hooldus, mida reguleerib TsÜS § 18. Isiku varale võib kohus seada hoolduse nii siis, kui isik on teadmata kadunud, kui ka siis, kui isiku viibimiskoht on küll teada, kuid muude asjaolude tõttu ei saa ta oma vara eest hoolitseda või seda käsutada. TsMS § 516 lg 1 p 2 kohaselt määrab kohus varale hooldaja, kui on vaja hoolitseda vara eest, mis kuulub isikule, kelle viibimiskoht on teada, kuid kes ei saa tagasi pöörduda või muul põhjusel ei saa oma asjade eest hoolitseda.

Justiitsministeerium on olnud seisukohal, et sellise olukorra esinemist võib eeldada, kui isik ei viibi korteriomandi asukohas ega tasu korteriühistule majandamiskulusid. Hooldaja peab tegutsema, lähtudes teadmata kadunud isiku huvidest, valitsema tema vara heaperemehelikult ja tagama selle säilimise. Hooldaja annab varast ülalpidamist isikule, keda teadmata kadunud isik on seaduse kohaselt kohustatud ülal pidama, ning maksab teadmata kadunud isiku võlad (TsÜS § 18 lg 2). Äraoleva isiku kinnisasjaõigust, sh korteriomandit võib hooldaja käsutada ainult kohtu loal (TsÜS § 18 lg 3).

Kuigi ka sellise asja kohtualluvuse küsimuses on olnud erinevaid seisukohti, allub valitseva arvamuse kohaselt Eestis asuva vara hooldus Eesti kohtule ka juhul, kui tegemist on Venemaa kodanikuga, kelle elukoht on Venemaal.¹² Kohtupraktikas on vara hooldust korteriühistu

⁹ TsMS § 88 kohaselt kehtib sellises olukorras valikuline kohtualluvus ehk hagi korteriomandiku vastu, mis tuleneb korteriomandiga seotud õigussuhtest, võib esitada ka korteriomandi esemeks oleva kinnisasja asukoha järgi. Kui tegemist on hagita korteriomandiasjaga, siis lahendab selle TsMS § 120 kohaselt kinnisasja asukoha järgne kohus.

¹⁰ Vt näiteks Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.03.2019 otsus nr [2-16-19080](#), p 9, korteriühistu nõude osas Viru Maakohtu 01.02.2018 määrus nr [2-18-1465](#).

¹¹ Vt ka RKTkm 06.04.2016, [3-2-1-13-16](#), p 13.

¹² Vt Tartu Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 10.01.2023 määrus nr [2-22-15471](#), p 7.

nõudel rakendatud, sh on kohus andnud nõusoleku korteriomandi võõrandamiseks.¹³ Samas aga on kohtupraktikas ka leitud, et olukorras, kus korteriomanikul tekib järjepidevalt kommunaalkulude võlgnevus, kuid ühistul on korteriomaniku kontaktandmed ja võimalus talle arveid edastada, ei ole äraolija varale hoolduse seadmine kohane õiguskaitsevahend. Kui korteriomanik vabatahtlikult võlgnevust ei tasu, saab pöörduda nõudega tema vastu kohtusse. Äärmuslikel juhtudel, kui probleemid on püsivad, võib esitada kohtusse korteriomandi võõrandamise nõude korteriomandi- ja korteriühistuseaduse (KrtS) § 32 alusel, mis sätestab, et kui korteriomanik on korduvalt rikkunud oma kohustusi teise korteriomaniku või korteriühistu suhtes ja kui korteriomanikud ei pea enam võimalikuks tema kuulumist korteriomanike hulka, võivad nad nõuda, et ta oma korteriomandi võõrandab.¹⁴ Need nõuded (nii rahaline nõue kui ka korteriomandi võõrandamise nõue) alluvad aga õigusabilepingu senise tõlgenduse kohaselt Venemaa kohtule.

Kui Eesti denonsseerib õigusabilepingu, laheneb eelnevalt kirjeldatud aastakümneid kestnud probleem korteriühistu majandamiskulude asjus. See tähendab, et kohtud ei pea enam majandamiskulude tasumise nõude lahendamisel lähtuma õigusabilepingust, mis on seni takistanud kohtutel selliste nõuete menetlusse võtmist. Seega muutub olukord korteriühistute vaatest paremaks, sest tulevikus ei pea korteriühistu nõudega pöörduma Venemaa kohtusse.

Õigusabilepingu denonsseerimine avaldab mõju ka **ülalpidamisnõuete kohtualluvusele**. Näiteks juhul, kui Eestis elava lapse vanem on Vene Föderatsiooni kodanik, kes elab Venemaal, tuli seni ülalpidamisasja kohtualluvuse määramisel lähtuda õigusabilepingu artiklist 32, mis viitab mh artiklile 30, mis reguleerib kohaldatavat õigust. Artikli 30 lõike 2 kohaselt juhul, kui üks vanem ja lapsed elavad teise lepingupoole territooriumil, kohaldatakse õigussuhetele selle lepingupoole seadusandlust, kelle kodanik laps on. Artikli 32 kohaselt on artiklis 30 märgitud õigussuhetes otsuste langetamiseks pädevad selle lepingupoole kohtud, kelle seadusi tuleb nendel juhtudel kohaldada. Seega tuleks nendest sätetest järeldada, et juhul, kui Eestis elav laps, kes soovib elatist Venemaal elavalt vanemalt, on Vene Föderatsiooni kodanik, tuleks praegu vaidluse lahendamisele kohaldada Vene Föderatsiooni õigust ja vaidlus allub Vene Föderatsiooni kohtule. Artikli 32 teine lause ütleb, et kui hageja ja kostja elavad ühe lepingupoole territooriumil, on pädevad ka selle lepingupoole kohtud artiklite 29 ja 31 sätete järgimise korral. Seega juhul, kui laps, kes on Vene Föderatsiooni kodanik, nõuaks elatist vanemalt, kes on Vene Föderatsiooni kodanik, kuid mõlemad elavad Eestis, oleks elatise asja pädev lahendada ka Eesti kohus.

Pärast õigusabilepingu denonsseerimist määratakse elatise asja kohtualluvus riigisisese õiguse järgi, kuna Vene Föderatsioon ei ole Haagi 2007. a laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise konventsiooni ega New Yorgi 1956. a välisriigist ülalpidamise taotlemise konventsiooni osaline, mille liige on Eesti. Elatise asja läbivaatamisel võib tähtsust omada ka nõukogu määrus (EÜ) nr 4/2009 kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes, mis sisaldab teatud sätteid viidetega kolmandatele riikidele, nt artikkel 7, mis reguleerib *forum necessitatis*'t ehk kohtualluvuse määramist olukorras, kus määruse kohaselt ei ole ükski Euroopa Liidu liikmesriik pädev elatise asja arutama ning kui hagejalt ei saa mõistlikel põhjustel oodata, et ta

¹³ Vt näiteks Harju Maakohtu 15.10.2009 määrus tsiviilasjas nr [2-09-42889](#), Viru Maakohtu 19.09.2014 määrus tsiviilasjas nr [2-14-3128](#) ja Viru Maakohtu 17.01.2019 määrus nr [2-18-13021](#).

¹⁴ Tartu Ringkonnakohtu 21.11.2022 määrus tsiviilasjas nr [2-21-10867](#), p 10.

algataks menetluse vaidlusega seotud kolmandas riigis, või seda järgiks. Muu hulgas hõlmab sama määruse artikli 2 lõike 1 punkti 1 kohaselt VII ja VIII peatüki kohaldamisel „kohtuotsus” ka kolmandas riigis tehtud ülalpidamiskohustust käsitlevat kohtuotsust. VII ja VIII peatükk reguleerivad keskasutuste vahelist koostööd ning avalik-õiguslike asutusi.

TsMSis reguleerib ülalpidamisasja kohtualluvust § 103, mille lõike 2 kohaselt koostoimes sama paragrahvi lõikega 4 võib Eesti kohus ülalpidamisasja lahendada, kui vähemalt üks pooltest on Eesti Vabariigi kodanik või kui vähemalt ühe poole elukoht on Eestis. Lõike 3 kohaselt esitatakse Eesti kohtus lahendatavas elatise asjas hagi lapse elukoha järgi. Kui lapse elukoht ei ole Eestis, esitatakse hagi kostja elukoha järgi. Kui kostja elukoht ei ole Eestis, esitatakse hagi hageja elukoha järgi.

Kuna Vene Föderatsioon ei ole ka 2007. a ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust käsitleva Haagi protokolliga osaline, mille osaline on Eesti, kohaldatakse edaspidi ülalpidamisasja lahendamisele riigisisest õigust. Rahvusvahelise eraõiguse seaduse (REÕS) § 65 kohaselt kohaldatakse vanema ja lapse vahelistele perekonnaõiguslikele suhetele lapse elukohariigi õigust.

3.1.2.2. Kohaldatav õigus

Õigusabilepingud sisaldavad rea erinevaid kohaldatava õiguse määramise reegleid, s.t reeglid isiku teovõimele, eestkostele ja hooldusele, põlvnemisele, lapsendamisele, vanemlikule vastutusele, abielu sõlmimisele ja tühistamisele ning selle õiguslikele tagajärgedele, lahutamisele, ülalpidamiskohustustele, pärimisele ja testamentidele, isiku teadmata kadumisele ja surnuks tunnistamisele, asjaõigustele ning teatavatele lepingulistele ja lepinguvälistele kohustustele kohaldatava õiguse määramise kohta. Need küsimused on reguleeritud ka vähemalt ühes muus Eestis kehtivas rahvusvahelises eraõiguse õigusaktis.¹⁵

Õigusabilepingutes sisalduvad kohaldatava õiguse määramise sätted tulevad mängu juhul, kui vaidluses osaleb õigusabilepingu poole kodanik või äriühing.¹⁶ Kohus peab vaidluse sisust ja osapooltest lähtudes tuvastama, millise riigi õigust konkreetsel juhul kohaldatakse. Seega võib kodakondsusest sõltuvalt kohaldamisele kuuluda eri isikute suhtes eri riigi õigus ehk see paneb isikud olukorda, kus ühe kodaniku suhtes kohaldatakse ühe riigi õigust ja teise suhtes hoopis teist. Samuti sõltub kohaldatavast õigusest vaidluse tulem ning see võib samuti oluliselt erineda. Õiguskirjanduses on leitud, et eri kohalduvat õigust reguleerivate õigusaktide paralleelne kehtimine Eesti kohtutes ei teeni osalejate õigustatud ootuste täitmise huve ning kohtleb isikuid sõltuvalt nende kodakondsusest või asukohast erinevalt.¹⁷

Eesti-Vene õigusabilepingu denonsseerimine aitaks lahendada vastuolu, kus isikuid võidakse sõltuvalt vaidlusele kohaldatavast õigusest kohelda erinevalt. Pärast õigusabilepingu denonsseerimist tuleb õigusaktide hierarhiast lähtuvalt vaadata kõigepealt vastava valdkonna konventsiooni ja kui sellist konventsiooni ei ole, vastava valdkonna ELi määruseid, kui on vastavat valdkonda reguleeriv ELi määrus, kus on viide suhetele kolmandate riikidega, seejärel

¹⁵ M. Torga. Eesti õigusabilepingute peamised kohaldamisprobleemid ning nende ületamise võimalused. – *Juridica* 2019/4, lk 279.

¹⁶ Samas.

¹⁷ M. Torga. Eesti õigusabilepingute peamised kohaldamisprobleemid ning nende ületamise võimalused. – *Juridica* 2019/4, lk 280.

riigisisest õigust. Eestis reguleerib kohaldatava õiguse määramist rahvusvahelise eraõiguse seadus.

3.1.2.3. Õigusabi ja justiitskoostöö

Kahtlemata mõjutab õigusabilepingu lõpetamine Eesti kodanike õigusabi kättesaadavust. Kuna õigusabileping näeb ette teatud teemade puhul lihtsustatud menetluse, võib see mõjutada Eesti kodanike eluliste küsimuste lahendamist. Näiteks on õigusabilepingus reguleeritud teatud perekonnaõiguse ja pärimise küsimused. See aga ei tähenda, et need küsimused jäävad lahenduseta, vaid nendega tegelemine võib nõuda rohkem aega ning täiendavat asjaajamist.

Mõnedel juhtudel võib dokumentide hankimine muutuda keerulisemaks. Samas on Eestis ka muude kolmandate riikide kodanikke, kes saavad oma asjad aetud. Lisaks on Eesti õiguses klauslid, et kui mingeid dokumente pole võimalik saada, siis on võimalik õigustoiminguid siiski teha. Ühe konkreetse näitena võib tuua abielu sõlmimise. Perekonnatoimingute seaduse (PKTS) § 38 lg 1 reguleerib, milliseid dokumente on vaja abielu sõlmimiseks. Muu hulgas on abiellumisavaldusele vaja lisada mõlema abielluja sünni tõendav dokument (PKTS § 38 lg 1 p 1). Samas PKTS § 38 lg 2 kohaselt ei nõuta abielluja sünni tõendava dokumendi esitamist, kui abielluja tõendab, et tõendit pole võimalik saada või selle saamine on ülemäära raske. Seega on olemas sätted, mis kaitsevad inimesi olukorras, kus dokumentide saamine välisriigist on keeruline.

Koostöö dokumentide kättetoimetamise ja tõendite kogumise asjus ei lõppe õigusabilepingu kehtivuse kaotamisel. Vene Föderatsioon on samamoodi nagu Eesti Vabariik Haagi 1965. aasta dokumentide kättetoimetamise ja 1970. aasta tõendite kogumise konventsiooni liikmesriigiks¹⁸ ning need konventsioonid kehtivad ning kohalduvad justiitskoostöö läbiviimisel Eesti ja Venemaa vahel. Seega toimub edaspidi dokumentide vastastikune kättetoimetamine ja tõendite kogumine Haagi konventsioonide alusel.¹⁹

Õigusabilepingu artikkel 13 reguleerib dokumentide kehtivust. Selle sätte kohaselt dokumendid, mis koostati ühe lepingupoole territooriumil või tõestati kohtu või ametiisiku (alaline tõlk, ekspert jne) poolt nende pädevuse piires ja ettenähtud vormi kohaselt ja tõestati pitseriga, võetakse teise lepingupoole territooriumil vastu mingi muu tõenduseta. Dokumentidel, mida peetakse ühe lepingupoole territooriumil ametlikeks, on ka teise lepingupoole territooriumil ametlike dokumentide tõendav jõud.

Üldiselt kehtib reegel, et Eestis väljastatud ametlikke dokumente on vaja apostillida, kui neid soovitakse kasutada välisriigis, mis on liitunud apostillikonventsiooniga. Apostill on tunnistus, millega kinnitatakse dokumendile alla kirjutanud isiku pädevus. Kuigi Eesti ja Vene Föderatsioon on mõlemad liitunud mainitud apostillikonventsiooniga²⁰, kehtib meil lisaks õigusabileping, mille kohaselt ei ole vaja apostillida dokumenti, mida soovitakse kasutada Venemaal. Kui aga õigusabileping denonsseeritakse, on tulevikus vaja neid dokumente apostillida (välja arvatud, kui konkreetne dokument ei kuulu apostillimisele). Apostillimisega

¹⁸ Vt selgitust p-s 3.1.2.

¹⁹ Samas, lk 283.

²⁰ Apostilliga liitunud riikidega on võimalik tutvuda: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=41>.

tegelevad Eestis notarid ning dokumentide apostillimist puudutav info on leitav Notarite Koja veebilehel.²¹

3.1.2.4. Kohtuotsuste tunnustamine ja täitmine

Õigusabileping reguleerib ka tsiviilasjades tehtud lepingupoolte lahendite tunnustamist ja täidetavaks tunnustamist teise lepingupoole territooriumil. Kui õigusabileping enam ei kehti, lähtutakse rahvusvahelise elemendiga menetluste puhul õigusakti hierarhias järgmisel kohal paiknevatest õigusaktidest. Sõltuvalt vaidluse sisust võib kõne alla tulla konventsioon, millega on liitunud nii Eesti (sh Eli liikmesriigina) kui ka Venemaa,²² või riigisisene õigus (REÕS, TsMS, täitemenetluse seadustik (TMS)). Juhul kui välisriigi kohtulahend ei lange ei Eesti välislepingu ega Euroopa Liidu määruse kohaldamisalasse, tuleb sellise lahendi tunnustamisel, täidetavaks tunnustamisel ning täitmisel lähtuda üksnes Eestis kehtivatest riigisisestest õigusaktidest (TsMS, TMS).²³

Riigisiseses õiguses on kolmandate riikide kohtuotsuse tunnustamine sätestatud TsMSi 62. peatükis, kolmandate riikide kohtulahendite tunnustamisest keeldumise alused on sätestatud §-s 620. Kohus hindab iga juhtumit eraldi.

Õigusabilepingu kohtuotsuse tunnustamisest keeldumise alused (artikkel 56) ja riigisisese õiguse kohtulahendite tunnustamisest keeldumise alused (TsMS § 620) on mõnevõrra erinevad. Nii näiteks ei ole õigusabilepingus alust, mis võimaldaks keelduda kohtuotsuse tunnustamisest juhul, kui see on vastuolus avaliku korraga. Avalik kord on määratlemata õigusmõiste ning võimalik vastuolu avaliku korraga on igal üksikjuhtumil kohtu hinnata. Riigikohus on õigusabilepingut tõlgendanud selliselt, et lisaks artiklis 56 sätestatud alustele on võimalik kohtulahendi tunnustamisest või täidetavaks tunnustamisest keelduda õigusabilepingu artikli 18 (koostoimes artikliga 3) alusel juhul, kui tunnustamine või täidetavaks tunnustamine võib kahjustada Eesti Vabariigi suveräänsust või julgeolekut või kui see on vastuolus Eesti Vabariigi seadusandluse põhiprintsiipidega.²⁴ Õiguskirjanduses on toodud välja, et Eesti kohtupraktikas on õigusabilepingutes sisalduvad kohtualluvuse kontrollimise reeglid jäetud kohaldamata, kasutades selle õigustusena õigusabilepingute esimesi deklaratiivseid sätteid ilma teoretiseerimiseta, milline norm sellisel juhul siis ikkagi kohaldub.²⁵ Õiguskirjanduses märgitakse, et kohtuid tuleb tunnustada püüu eest kohelda tsiviilvaidluste lahendamisel õigusabilepingute partnerriikide kodanikke võrdselt Eesti kodanikega, kuid selline kohtunikuõigus ei ole piisav, ületamaks kõiki probleeme, mis õigusabilepingute režiimide erinevus teistest rahvusvahelise eraõiguse aktidest endaga praktikas kaasa toob.²⁶

²¹ <https://www.notar.ee/et/teabekeskus/apostillimine>

²² Käesoleval ajal sellist kehtivat konventsiooni ei ole. Haagi 2019. a tsiviil- ja kaubandusajades välisriigi kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon ei ole käesolevaks ajaks jõustunud. EL on konventsiooni ratifitseerinud; kui konventsioon hakkab kehtima, on Eesti konventsiooni osaline ELi kaudu, kuna ELil on ainuvälispädevus konventsiooni kohaldamisalasse olevates küsimustes. Konventsioon on kättesaadav Haagi konverentsi veebilehel: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=137>; kehtivustabel on kättesaadav Haagi konverentsi veebilehel: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=137>.

²³ M. Torga. Välisriigi kohtulahendite ja muude täitedokumentide tunnustamine, täidetavaks tunnustamine ja täitmine Eestis. – Juridica 2015/1, lk 65.

²⁴ Riigikohtu 20.10.2021. a määrus nr [2-20-715](#).

²⁵ Vt nt Harju MKm 13.02.2015, [2-14-57389](#); Harju MKm 22.05.2015, [2-15-6600](#); Harju MKm 28.02.2015, [2-15-8571](#).

²⁶ M. Torga. Eesti õigusabilepingute peamised kohaldamisprobleemid ning nende ületamise võimalused. – Juridica 2019/4, lk 282.

Pärast lepingu denonsseerimist on Eesti kohtul võimalik Vene Föderatsiooni kohtu otsuse tunnustamise menetlemisel hinnata ka selle vastavust avalikule korrale (TsMS § 620 lg 1 p 1) ning lähtuda muudest TsMSis sätestatud kolmandate riikide kohtulahendite tunnustamise ja täidetavaks tunnustamise alustest.

3.2. Koostöö kriminaalasjades

3.2.1. Õigusabilepingu reguleerimisala

Kriminaalasjades õigusalast koostööd reguleerivad õigusabilepingu I osa ehk üldsätted ning II jao II osa.

Üldsätetes on sedastatud lepingupoolte kodanikele teise lepingupoole territooriumil selle kodanikega võrdväärne õiguskaitse ning õigus pöörduda samaväärselt kodanikega takistamatult teise lepingupoole kohtute, prokuratuuri ja notariaalkontorite ning muude asutuste poole, samuti saada tasuta õigusabi.

Artikkel 2 on justiitsasutustele aluseks vastastikku õigusabi andmisel, mis artikli 3 kohaselt hõlmab menetlusosaliste ülekuulamist, ekspertiisi tegemist, vaatluste teostamist, asitõendite üleandmist, jälitustoimingute teostamist, väljaandmist, dokumentide edastamist ning karistatuse andmete edastamist.

Üldsätetes on kokku lepitud ka suhtluse ning taotluste esitamise nõuetes, hõlmates suhtlemiseks pädevad asutused, keelenõuded, teabe, mida abistamistaotlus peab sisaldama. Artikkel 8 sätestab abistamistaotluste täitmise korra – abistamistaotluse täitmisel kohaldatakse täitva riigi seaduseid, kuid taotleva riigi palvel ja kui see ei ole vastuolus täitva riigi õigusega, võib kohaldada ka taotleva riigi õigust. Artiklist tuleb ka kohustus edastada vajadusel taotlus pädevale ametiasutusele ning kohustus informeerida taotlevat riiki taotluse täitmisest.

Artiklid 9–11 reguleerivad dokumentide kätteandmise korda. Artikkel 11 annab lepingupooltele õiguse anda dokumente kätte ja kuulata oma kodanikke üle oma diplomaatiliste esinduste või konsulaarasutuste kaudu, seejuures sunniabinõusid rakendamata.

Artikkel 12 käsitleb tunnistaja või eksperdi kutsumist välismaale. Selle kohaselt tuleb juhul, kui kohtueelse või kohtumenetluse ajal tekib ühe lepingupoole territooriumil vajadus kutsuda teise lepingupoole territooriumil viibiv tunnistaja või ekspert isiklikult, kutse üleandmiseks pöörduda selle riigi pädeva asutuse poole. Samuti on sätestatud tunnistajate ning ekspertide õigused teise lepingupoole territooriumil menetlustoimingute tegemisel.

Artikli 13 kohaselt võetakse ühe lepingupoole territooriumil pädevate asutuste poolt nõuetekohaselt koostatud või tõestatud ja pitseriga kinnitatud dokumendid vastu muu tõenduseta.

Abistamistaotlustega seonduvad kulud kannavad artikli 14 kohaselt lepingupoole, kelle territooriumil kulud tekkisid.

Artikkel 15 kohustab Eesti Justiitsministeeriumi, Prokuratuuri ning Vene Föderatsiooni Justiitsministeeriumi ja Peaprokuratuuri andma teineteisele palve korral õigusalasest teavet nende riikides kehtinud või kehtivast seadusandlusest ning selle kohaldamisest justiitsasutuste poolt.

Lepingu II jagu keskendub kahele spetsiifilisele valdkonnale kriminaalmenetlustes – menetluste alustamisele ning väljaandmisele.

Artikli 59 kohaselt kohustuvad lepingupoole teise poole palvel vastavalt oma seadustele alustama kriminaalmenetluse oma kodanike vastu, keda kahtlustatakse kuritegude toimepanemises teise lepingupoole territooriumil. Kannatanute poolt tähtaegselt esitatud avaldused kriminaalmenetluse kohta kehtivad ka teise lepingupoole territooriumil. Artikkel 60 täpsustab, milliseid andmeid peab kriminaalmenetluse alustamise teatis sisaldama.

Artiklid 61–73 keskenduvad isikute väljaandmisele. Artikli 61 lg 1 kohaselt kohustuvad lepingupoole andma palve korral teineteisele kriminaalvastutusele võtmiseks või kohtuotsuse täitmiseks välja nende territooriumil asuvad isikud. Sama artikli lg 2 kohaselt antakse välja tegude eest, mis on mõlema lepingupoole seadusandluse kohaselt kuriteod ja mille toimepanemise eest on ette nähtud karistus vabaduskaotuse näol tähtajaga rohkem kui üks aasta või muu raskem karistus. Väljaandmine kohtuotsuse täitmiseks võib toimuda juhul, kui selliste kuritegude toimepanemise eest on mõistetud vabadusekaotus tähtajaga rohkem kui kuus kuud või muu raskem karistus.

Olulised on ka artiklis 62 loetletud väljaandmisest keeldumise alused. Nii ei toimu väljaandmist juhtudel, kui:

- 1) isik, kelle suhtes on saadetud palve väljaandmise kohta, on järelepärimise saanud lepingupoole kodanik või isik, kellele on selles riigis antud varjupaigaõigus;
- 2) mõlema lepingupoole seaduse kohaselt alustatakse kriminaalmenetlust üksnes kannatanu kaebuse alusel;
- 3) palve saamise hetkeks ei saa järelepärimise saanud lepingupoole seaduste kohaselt kriminaalmenetlust alustada või kohtuotsust täita aegumistähtaja möödumise tõttu või muul seadusest tuleneval alusel;
- 4) isikule, kelle väljaandmiseks saadeti palve, on järelepärimise saanud lepingupoole territooriumil sama kuriteo eest juba kohtuotsus langetatud või tehtud määrus asja lõpetamise kohta, mis on jõustunud.

Seega on lepingu kohaselt üheselt välistatud Eesti Vabariigi kodanike väljaandmine Vene Föderatsioonile ja vastupidi. Väljaandmist on artiklis 63 sätestatud alustel võimalik ka edasi lükata, isikut on võimalik välja anda ajutiselt (artikkel 64). Artikkel 66 sätestab, milliste kuritegude osas võib väljaantud isikut kriminaalvastutusele võtta. Artiklis 67 on loetletud tingimused, millele väljaandmise palve peab vastama, võimaluse lisaandmete küsimiseks annab artikkel 69. Artiklid 68 ja 70 annavad võimaluse väljaandmisvahistuse rakendamiseks. Artikkel 71 kohustab lepingupoole teavitama oma väljaandmise otsusest ning taotluse esitanud poolt 15 päeva jooksul väljaandmisele kuuluv isik vastu võtma. Artikkel 72 annab võimaluse isiku korduvaks väljaandmiseks, artikkel 73 väljaandmise aluseks oleva kuriteoga seotud esemete (kuriteo toimepanemise vahend, asitõendid, kuritegelikul teel saadud vara) väljaandmiseks.

Artikkel 74 on aluseks teisele lepingupoolele kolmanda riigi poolt välja antud isiku transiidiks. Artikkel 75 annab võimaluse ühe lepingupoole esindajatel teise poole nõusolekul viibida

abistamistaotluse täitmise juures. Artiklid 76 – 78 on aluseks andmete edastamisele isikute karistatuse, kohtuotsuste, kriminaalmenetluse tulemuste kohta.

3.2.2. Üldiste reeglite kohaldamine

Kõnealuse lepingu denonsseerimine ei välista Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni koostööd kriminaalasjades, jätkuvalt on võimalik tugineda erinevatele rahvusvahelistele konventsioonidele, mis tagavad laialdased võimalused koostööks ja mille osalisriigiks Vene Föderatsioon käesoleval ajal jätkuvalt on. Euroopa Nõukogu konventsioonidest on siinjuures olulisemad kriminaalasjades vastastikuse abistamise Euroopa konventsioon²⁷, väljaandmise Euroopa konventsioon²⁸, kriminaalmenetluste ülevõtmise Euroopa konventsioon²⁹, kohtulikult karistatud isikute üleandmise Euroopa konventsioon³⁰.

3.2.2.1. Vastastikune abistamine kriminaalasjades

Kriminaalasjades vastastikuse abistamise Euroopa konventsiooni artikli 1 kohaselt kohustuvad osalisriigid kooskõlas konventsiooniga viivitamatult osutama üksteisele kõige laialdasemat abi selliste kuritegude menetlemisel, mille eest karistamine allub taotluse esitamise ajal taotluse esitanud osalisriigi jurisdiktsioonile. Konventsiooni ei kohaldata arestide, kohtuotsuste täitmise ega sõjaväeliste kuritegude puhul, mis ei ole kuriteod tavalise kriminaalõiguse kohaselt. Abistamistaotlus täidetakse vastavalt taotluse saanud poole seaduse, eeskirjade või praktikaga ettenähtud tingimustele (art 13 lg 2). Konventsioon ei loetle ega piiritle menetlustoiminguid, mille tegemist võivad osalisriigid taotleda, võimaldades seega taotleda mistahes õiguspärase menetlustoimingute tegemist. Samuti on konventsioon aluseks kriminaalmenetlusalasele infovahetusele ning dokumentide üleandmisele.

Konventsioon võimaldab aga abist keelduda, kui taotluse saanud riigil puudub usaldus taotleja õigussüsteemi suhtes. Nii võimaldab konventsiooni artikkel 2 abist keelduda juhul, kui taotlus puudutab kuritegu, mida taotluse saanud pool peab poliitiliseks, poliitilise kuriteoga seotuks või rahanduskuriteoks, samuti, kui taotluse saanud pool leiab, et taotluse täitmine võib kahjustada tema suveräänsust, julgeolekut, avalikku korda või muud tema olulist huvi.

3.2.2.2. Isikute väljaandmine

Väljaandmise Euroopa konventsiooni artikli 1 kohaselt kohustavad lepingupooled üksteisele välja andma isikuid, kelle suhtes on taotleva poole pädevad asutused algatanud kriminaalmenetluse kuriteo tõttu või kes on nimetatud asutuste pool tagaotsitavad kohtuotsuse või kinnipidamiskorralduse täideviimiseks. Artikli 2 kohaselt toimub väljaandmine selliste kuritegude puhul, mis nii taotleva kui taotluse saanud riigi seaduste järgi on karistatavad vabadusekaotusega või kinnipidamiskorralduse alusel vähemalt üheaastase kinnipidamise või

²⁷ RT II 1997, 7, 36

²⁸ RT II 1997, 8, 38

²⁹ RT II 1997, 8, 37

³⁰ RT II 1997, 10, 39

veel raskema karistusega. Kui taotleva poole territooriumil on langetatud süüdimõistev otsus ja on määratud vanglakaristus, peab karistuse kestus olema vähemalt neli kuud. Konventsiooni ei kohaldata väljaandmisel sõjaväeliste kuritegude puhul, mis ei ole kuriteod tavalise kriminaalõiguse järgi (art 4). Artikli 3 kohaselt ei toimu väljaandmist, kui taotluse saanud pool peab kuritegu, mille suhtes seda taotletakse, poliitiliseks kuriteoks või poliitilise kuriteoga seotud kuriteoks. Samuti ei toimu väljaandmist, kui taotluse saanud poolel on alust uskuda, et tavalise kuriteo puhul taotletakse väljaandmist selleks, et isikut süüdistada või karistada tema rassi, rahvuse, usuliste või poliitiliste tõekspidamiste pärast, või kui selle isiku seisund võib halveneda mõnel eeltoodud põhjusel.

Õigusabileping välistab kategooriliselt Eesti kodaniku väljaandmise Venemaale. Õiguslepingu denonsseerimise järel ei ole see enam juriidiliselt välistatud, sest nii Eesti kui ka Venemaa on väljaandmise Euroopa konventsiooni osalisriigid, st väljaandmiseks on sõlmitud välisleping nii nagu nõuab Eesti Vabariigi põhiseaduse § 36 lg 2. Konventsiooni artikkel 6 lubab lepingupoolel keelduda oma kodanike väljaandmisest. Väljaandmise Euroopa konventsiooni, selle lisaprotokolli ja teise lisaprotokolli ratifitseerimise seaduse § 1 lõikega 2 on Eesti Vabariik reserveerinud õiguse keelduda kodaniku väljaandmisest, kui kodanik ei ole väljaandmisega nõus. Üksikjuhtumil otsustab Eesti Vabariigi kodaniku väljaandmise õigusliku lubatavuse kohus (KrMS § 450) ning lõpliku otsuse kodaniku väljaandmise kohta teeb Vabariigi Valitsus (KrMS § 452 lg 1).

3.2.2.3. Kriminaalmenetluste ülevõtmine

Kriminaalmenetluste ülevõtmise Euroopa konventsiooni art 6 lg 1 kohaselt võib riik juhul, kui isikut kahtlustatakse lepinguosalise riigi seaduse järgi kuriteo toimepanemises, taotleda, et teine lepinguosaline riik võtaks menetluse üle konventsioonis määratletud juhtudel ja selle tingimuste kohaselt. Taotluse saanud riik ei või menetlust üle võtta, kui kuritegu, millega seoses on taotlus esitatud, ei oleks tema territooriumil toime panduna kuritegu ja samadel asjaoludel ei saaks õigusrikkuja suhtes oma seaduse kohaselt sanktsioone rakendada (art 7 lg 1).

Kriminaalmenetluse ülevõtmise taotlemise aluseks peab osalisriigil esinema mõni järgnev asjaolu: kui kahtlustatav elab taotluse saanud riigis alaliselt; kui kahtlustatav on taotluse saanud riigi kodanik või see riik on tema päritoluriik; kui kahtlustatav kannab või peab kandma vabaduskaotuslikku karistust taotluse saanud riigis; kui taotluse saanud riigis on algatatud menetlus kahtlustatava suhtes sellesamas või mõnes teises kuriteos; kui osalisriik leiab, et menetluse ülevõtmine on tõe leidmise huvides õigustatud, eriti kui tähtsaimad tõendid asuvad taotluse saanud riigis; kui osalisriik leiab, et karistuse mõistmise korral parandaks selle kandmine taotluse saanud riigis karistatud isiku väljavaateid sotsiaalsele rehabilitatsioonile; kui osalisriik leiab, et kahtlustatava kohalolekut asja arutamisel ei ole võimalik taotlevas riigis tagada ja et tema kohalolek asja arutamisel tagatakse taotluse saanud riigis; kui osalisriik leiab, et tal endal ei ole võimalik karistuse mõistmise korral seda täide viia isegi väljaandmist taotledes, ent taotluse saanud riigil on see võimalik.

3.2.2.4. Kohtulikult karistatud isikute üleandmine

Kohtulikult karistatud isikute üleandmise Euroopa konventsiooni artikli 2 kohaselt kohustuvad pooled pakkuma teineteisele kõige laialdasemat koostööd karistatud isikute üleandmisel kooskõlas käesoleva konventsiooni sätetega. Ühe poole territooriumil karistatud isik võidakse, kooskõlas konventsiooni sätetega, talle määratud karistuse kandmiseks üle anda teise poole territooriumile. Selleks võib ta avaldada karistatavale riigile või elukohariigile oma soovi, et ta antaks üle vastavalt käesoleva konventsiooni tingimustele. Üleandmist võib taotlema nii karistav riik kui elukohariik.

Üleandmise nõutavad tingimused on artikli 3 kohaselt muu hulgas, et karistatud isik on elukohariigi kodanik; kui karistatud isik nõustub sellega või kui selle isiku vanuse või füüsilise või vaimse seisundi tõttu peab üks kahest riigist seda vajalikuks, siis karistatud isiku seaduslik esindaja; kui tegu või tegevusetus, mille eest karistus on määratud, on kuritegu vastavalt elukohariigi seadusele või oleks kuritegu sooritatuna selle riigi territooriumil ning kui karistav riik ja elukohariik nõustuvad üleandmisega.

3.2.2.5. Muud alused rahvusvaheliseks õigusalaseks koostööks kriminaalasjades

Lisaks eeltoodud Euroopa Nõukogu konventsioonidele tulenevad alused kriminaalasjades vastastikuseks abistamiseks ka mitmest ÜRO konventsioonist, mille eesmärk on edendada koostööd teatud raskete piiriüleste kuritegude vastu võitlemiseks. Sellise konventsioonina võib näiteks välja tuua rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni³¹, mille artikkel 18 kohustab liikmesriike andma üksteisele tõhusat vastastikust õigusabi konventsioonis käsitletud kuritegude uurimisel, sh koguda tõendeid või isikuid üle kuulata, toimetada kätte kohtudokumente, korraldada läbiotsimisi ja vara arestimist, esemete ja sündmuskohtade vaatlust, edastama informatsiooni, asitõendeid, eksperthinnanguid, valitsus-, panga- ja muid finants- ning äridokumente ja osutada muud abi. Konventsioon annab aluse ka kriminaalmenetluste üleandmiseks, kohustab tagama tunnistajate kaitse ja abi ähvardamise ja hirmutamise korral.

Lisaks võib veel välja tuua terrorismi rahastamise tõkestamise rahvusvahelise konventsiooni³², mille artikkel 12 kohustab osalisriike osutama üksteisele maksimaalset kaasabi konventsioonis nimetatud terrorismikuritegude uurimisel, kriminaal- või väljaandmismenetluses, sealhulgas kaasabi menetluses vajalike tõendite saamisel, ning Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni korrupsioonivastase konventsiooni³³, mille IV peatükk on pühendatud rahvusvahelisele koostööle korrupsioonikuritegudega seonduvalt.

Kriminaalasjades koostööd ning kodanike kaitsmise vajadust silmas pidades on oluline ka konsulaarsuhete Viini konventsioon³⁴, mille art 36 lg 1 b) kohaselt teatavad asukohariigi pädevad ametiasutused viivitamata lähetajariigi konsulaarasutusele lähetajariigi kodanikust, kes on konsulaarpiirkonnas arreteeritud, vangi mõistetud, enne kohtuprotsesse vahistatud või muul viisil kinni peetud, kui kodanik seda taotleb. Nimetatud asutused edastavad arreteeritud, vangistatud, vahistatud või kinni peetud isiku teated konsulaarasutusele viivitamata.

³¹ RT II 2002, 1, 1.

³² RT II 2002, 12, 45.

³³ RT II 2010, 4, 10.

³⁴ RT II 2006, 16.

Ametiasutused teavitavad nimetatud isikut viivitamata käesolevas punktis ettenähtud õigustest. Sama artikli lg 1 c) kohaselt on konsulaarametnikul õigus külastada vanglas, vahi all või kinnipidamiskohas viibivat lähetajariigi kodanikku, temaga vestelda ja kirju vahetada ning talle kohtusse esindaja leida. Samuti on konsulaarametnikul õigus külastada lähetajariigi kodanikku, kes viibib konsulaarasutuse piirkonnas kohtuotsuse alusel vanglas, vahi all või kinnipidamiskohas.

Seega võimaldavad nii eelnimetatud Euroopa Nõukogu konventsioonid kui ka ÜRO konventsioonid, mille osalisriikideks on nii Eesti Vabariik kui ka Vene Föderatsioon, laialdast koostööd kriminaalmenetluses, kuid samuti oma kodanike ning elanike huvide arvesse võtmist koostööst keeldumise alusena. Seonduvalt Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni lepinguga õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades väärrib märkimist seegi, et sõltumata vastavasisuliste rahvusvaheliste lepingute olemasolust on Eesti kriminaalmenetluses mittekodanikest ning mitteresidentidest isikutele tagatud kodanikega samaväärsed õigused oma isiklike ja varaliste õiguste kaitsel.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga ei võeta kasutusele uusi termineid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõul ei ole puutumust Euroopa Liidu õigusega.

6. Seaduse mõjud

Õigusabilepingu denonsseerimisel on laiemas plaanis mõju kahe riigi vahelistele suhetele, kuna selle muudatuse otseseks ajendiks on Venemaa poolt Ukraina vastu toime pandud ning jätkuv agressioon. Sellega annab Eesti nii Venemaale kui ka teistele riikidele selge sõnumi, et senisel moel õigusabialast koostööd agressorriigiga jätkata ei saa ning Venemaaga suhtlus hakkab edaspidi toimuma üldistel alustel. Selle otsuse laiemat rahvusvahelist ja poliitilist mõju saab hinnata pigem tagantjärele.

Õigusabilepingust ühepoolisel väljumisel on ka eeldatavaid muid mõjusid. Arvestada tuleb ka asjaolu, et muudatusega kaasnevad ebasoovitavad mõjud võivad olla märkimisväärsemad sihtrühmadele neil juhtudel, kui need ei ole lepingu denonsseerimise ajaks lahendust veel leidnud. Muudatusega mõjutatavateks sihtrühmadeks on nii riigiasutused kui ka füüsilised ja juriidilised isikud, kellel on eraõiguslik puutumus Venemaa või Venemaal asuvate füüsiliste või juriidiliste isikutega järgmistes tsiviilõiguslikes valdkondades: õigusabi ja õigussuhted tsiviil- ja perekonnaasjades (sh menetlusabi, kohtu pädevus, õigus- ja teovõime, abielu, lapse ja vanemate õigussuhted, lapsendamine), varanduslikud õigussuhted (omandiõigus, tehingu vorm, kahju hüvitamine), pärimisõigus ja kohtulahendite tunnustamine ja täidetavus või on tegemist kriminaalmenetlusalase kahe riigi vahelise koostööga, puudutades nii menetluste alustamist kui isikute väljaandmist.

1. Muudatused õigusabi koostöös tsiviil- ja perekonnaasjades

1.1. Mõju riigile ja riigiasutustele

1.1.1. Mõju Justiitsministeeriumile

Käesoleva eelnõuga denonsseeritava õigusabilepingu alusel läbisid kõik tsiviil- ja perekonnaasjade taotlused Justiitsministeeriumi rahvusvahelise justiitskoostöö talituse, mis on komplekteeritud 5 ametikohaga. Siiski ei saa eeldada, et õigusabilepingust väljumisega talituse töökoormus väheneks, kuna sama talituse ametnikud tegelevad lisaks nii praegu kui ka edaspidi lepingust väljaastumise tõttu senisest rohkemgi Haagi konventsioonide alusel esitatavate taotlustega. Lisaks võib eeldada, et muudatuse tagajärjel kasvab vajadus igapäevaseks füüsiliste ja juriidiliste isikute nõustamiseks, aga ka erinevate ametkondade (nt kohtud ja prokuratuur) esindajate ning notarite abistamiseks olukorras, kus õigusabilepingule enam toetuda ei saa. Sellest tulenevalt võib eeldada mõningaid käitumuslikke muudatusi talituse töös, mis aga ei peaks kohanemiskulusi valmistama. Ebasoovitavate mõjude avaldumise riski võib väikeseks hinnata, kuna talituse jaoks on ka konventsioonidest lähtuvate taotluste käsitlemine harjumuspärane tegevus.

2020. aastal vahendati õigusabilepingu alusel 235 taotlust, mille hulgas oli nii Eestist Venemaale esitatud taotlusi kui ka vastupidi. Nende hulka kuulusid dokumentide kättetoimetamise taotlused (sh perekonnaasjades), tõendite kogumise taotlused, pärimisasjades tehtud taotlused sugulusandmete ja vara kohta, kohtulahendite tunnustamise taotlused (Eestist Venemaale 19 taotlust, Venemaalt Eestisse 3 taotlust), perekonnaseisu dokumentide taotlused (peamiselt Venemaalt Eestisse). Arv ei sisalda muid perekonnaasju, kuid sisaldab lisaks tsiviilasjadele töötamise andmete ja kodakondsuse andmete taotlusi. Viimased kaks taotluste liiki on üldjuhul Venemaalt Eestisse esitatud taotlused. Haagi konventsioonide alusel liiguvad aga peamiselt kättetoimetamise taotlused ja seda kasutavad valdavalt arbitraažikohtud.

2021. aastal vahendati õigusabilepingu alusel 171 taotlust (kohtuotsuste tunnustamine, pärimisasjad, perekonnaseisudokumentid, töötamise andmed, kodakondsuse ja passiandmed – viimaste puhul tulid taotlused küll ainult Venemaalt Eestisse). 2021. aasta andmed õigusinfo väljaselgitamise, kodakondsusega seotud taotluste ja töötamise andmete kohta aga puuduvad. Muid päringuid ja taotlusi (elukoht, laste olukord jm) tuli Venemaalt Eestisse 7 ning Eestist Venemaa suunal 12. Lisaks kokku 16 tõendite kogumise taotlust (Venemaalt Eestisse 9 ja Eestist Venemaale 7), mis sõltuvalt taotluse sisust vahendati kas õigusabilepingu või Haagi konventsiooni alusel. Sarnaselt liikus olenevalt taotluse sisust kas õigusabilepingu või Haagi konventsiooni alusel kokku 71 dokumentide kättetoimetamise taotlust (Eestist Venemaale 22 ning Venemaalt Eestisse 49).

2022. aastal vahendati õigusabilepingu alusel kokku 240 taotlust, mille hulgas olid taotlused eestkoste määramise, töötamisandmete (üksnes Venemaalt Eestisse, kokku 15), kodakondsuse (üksnes Venemaalt Eestisse, kokku 45), õigusinfo väljaselgitamise, kohtuotsuste tunnustamise (Venemaalt Eestisse 16, Eestist Venemaale 8), pärimisasjade (Venemaalt Eestisse 39, Eestist Venemaale 18), perekonnaseisudokumentide (Venemaalt Eestisse 26, Eestist Venemaale 1), töötamisandmete (üksnes Venemaalt Eestisse, kokku 15) ja kodakondsuse/passiandmete (ainult Venemaalt Eestisse, kokku 45) kohta. Lisaks veel 9 tõendite kogumise taotlust (Venemaalt Eestisse 5 ja Eestist Venemaale 4), mis sõltuvalt taotluse sisust vahendati kas õigusabilepingu või Haagi konventsiooni alusel. Sarnaselt käsitleti olenevalt taotluse sisust – kas Venemaaga

sõlmitud õigusabilepingu või Haagi konventsiooni alusel – kokku 53 dokumentide kättetoimetamise taotlust (Eestist Venemaale 29 ning Venemaalt Eestisse 24).

2023. aasta kohta statistikat kõikide valdkondade kohta veel ei ole, kuid hinnanguliselt ei ole taotluste arv võrreldes varasemate aastatega märgatavalt vähenenud. Suurenenud on isikute üldiste infopäringute hulk küsimustes, mis puudutavad nt kohtuotsuse tunnustamist Venemaal, täitemenetluse algatamist, võlgnevuse sissenõudmist, pangamaksete tegemist, aga ka seda, kuidas toimub üldine suhtlus Venemaaga pärast sõja algust jne. Selliste pöördumiste kohta eraldi statistikat küll ei koguta, kuid eelduslikult võib neid olla kuni 50 aastat.

1.1.2. Mõju kohtutele

Eesti kohtusüsteem on kolmeastmeline ning eelkõige avaldub muudatuse mõju I kohtuastmele ehk tsiviilasju menetlevatele maakohtutele, kus on kokku 152 kohtunikukohta³⁵, millest u 2/3 ülesandeks on menetleda tsiviilasju. Lisaks kohtunikele aitavad asju ette valmistada kohtujuristid, kelle arv maakohtutes jääb samasse suurusjärku kohtunikega. 2022. a saabus maakohtutesse lahendamiseks 35 089 tsiviilasja³⁶, millega võrreldes on denonsseeritava õigusabilepingu kohaldamisalasse kuuluvate kohtuasjade (nt kohtualluvus või kohaldatav õigus) hulk väike. Õigusabilepingust väljaastumise tagajärjel ei pea Eesti kohtud edaspidi enam rahvusvahelise tsiviilvaidluse lahendamisel lähtuma nimetatud lepingust, vaid rakendatakse üldisi reegleid, sh lähtutakse konventsioonidest, ELi rahvusvahelise eraõiguse alastest määrustest, aga ka riigisisest õigusest. Nii nt lahendaks edaspidi tekkivad vaidlused korteriühistute majandamiskulude võlgnevuste tasumisel olukorras, kus korteriomanik elab ise Venemaal, muutuva kohtualluvuse tõttu Eesti kohtud. Niisamuti määratakse elatise asja kohtualluvus riigisisese õiguse järgi. Muudatuse tõttu võib eeldada Eesti kohtute kaudu lahendatavate rahvusvaheliste vaidluste arvu mõningast kasvu, mis aga üldises kohtustatistikas määravat rolli ei mängi. Seega kuigi mõju avaldub kohtutele ilmselt küll regulaarselt, siis asjade lahendamisel muutunud olukord sihtrühmale raskusi ei tohiks valmistada. Ebasoovitavate mõjude esinemise tõenäosus kohtutele on seetõttu väike.

1.1.3. Mõju riigi sisejulgeolekule

Õigusabilepingu denonsseerimine võimaldab edaspidi kohtuotsuse tunnustamisest ja täidetavaks tunnistamisest keelduda, kui see on vastuolus avaliku korraga. Kuigi ka varasemalt lähtuti Eestis Riigikohtu tõlgendusest, mille kohaselt ei tunnustata kohtuotsust või ei tunnistata seda täidetavaks olukordades, kus see võib kahjustada Eesti Vabariigi suveräänsust või julgeolekut või kui see on vastuolus Eesti Vabariigi seadusandluse põhiprintsiipidega, siis edaspidi saab kohus igal üksikjuhul kaaluda ka kohtuotsuste ja täidetavaks tunnistamiste võimalikku vastuolu avaliku korraga. Eelduslikult on tegemist siiski harva ette tulevate olukordadega, kuid riigile annab see siiski tõhusama vahendi sisejulgeoleku tagamisel.

³⁵ <https://www.kohus.ee/eesti-kohtud/kohtunikud>

³⁶ <https://www.kohus.ee/dokumendid-ja-vormid/kohtute-menetlusstatistika>

1.2. Sotsiaalne mõju

1.2.1. Mõju inimeste õigustele

Praegu kehtiva õigusabilepingu tõttu võidakse lähtuvalt isiku kodakondsusest või asukohast kohaldada erineva riigi õigust, mis võib vaidluse osapooled asetada ebavõrdsesse olukorda. Tegemist on siiski pigem harva ette tulevate olukordadega. Lepingu denonsseerimine aitab seda vastuolu samas ületada, mille tõttu võisid tekkida olukorrad, kus kohaldatav õigus võis olla määratletud erinevalt muudest võimalikest kohaldatavat õigust reguleerivatest õigusaktidest.

Õigusabilepingu denonsseerimine toob lisaks kaasa selle, et elatise asju hakataks edaspidi menetlema üksnes riigisisese õiguse järgi, sõltumata Eestis elava lapse kodakondsusest. See võib lihtsustada kahe riigi vaheliste elatise asjade lahendamist.

1.3. Majanduslik mõju

1.3.1. Mõju isikute majanduslikule olukorrale ja halduskoormusele

Muudatusega võib avalduda mõningane mõju isikute majanduslikule olukorrale, kuna neil võib osutuda vajalikuks senisest rohkem tugineda tasulisele õigusabile või asjaajamisele oma murede lahendamisel, nt kasutada mh ka Eesti notarite abi dokumentide apostillimisel, mis denonsseeritava õigusabilepingu kohaselt hetkel vajalik ei ole. Niisamuti võib eeldada, et isikud vajavad senisest rohkem riigi ametkondade abi ja nõustamist. Nad peavad seega mitmetel juhtudel oma käitumist muutma ning arvestama, et asjaajamine võib ja ilmselt hakkab senisest rohkem aega võtma, kuna lepingust tulenevat lihtsustatud menetlust ei kohaldataks, nt perekonnaõiguses ja pärimises. Niisamuti võib mõnedel juhtudel dokumentide hankimine muutuda keerulisemaks. Siiski on Eesti õiguses ka sel juhul võimalik erandlikult õigustoiminguid teha. Samuti ei katkeks koostöö dokumentide kättetoimetamisel ja tõendite kogumisel, kuna sel juhul kohaldataks Haagi konventsioone. Ebasoovitava mõju suuremad riskid on seotud aga eelkõige keerulisemate olukordadega (nt kohtulahendite tunnustamine ja täidetavaks tunnustamine), kus sihtrühmal võib tekkida kohanemiskursi ning abivajadus olla selle võrra suurem. Siiski tasub meeles pidada, et Venemaaga seotud eraõiguslike asjade ajamisel vajab abi siiski vaid väike osa Eesti elanikest. Ka on statistika kohaselt viimastel aastatel suurem osa õigusabilepingu alusel tehtud taotlustest olnud suunaga Venemaalt Eestisse. See aga ei tähenda, et lähitulevikus ei võiks siin olla muutusi, sest näiteks 2023. a on täheldatav Eesti inimeste üldiste infopäringute arvu kasv asjaajamisel Venemaaga.

1.3.2. Mõju ettevõtlusele, sh ettevõtete halduskoormusele

Kuna denonsseeritav õigusabileping pakub õiguskaitse samaväärselt ka juriidilistele isikutele, siis avaldub mõju ka neile. Juriidilisi isikuid puudutavad siiski vaid osad õigusabi valdkonnad, mille hulka kuuluvad kohtulahendite tunnustamise, tõendite kogumise, õigusinfo

väljaselgitamise ja dokumentide kättetoimetamise taotlused. Suunaga Eestist Venemaale on selliste taotluste koguarv siiski väike, jäädes mõnekümne ringi aastas, millest eelduslikult ka vaid üks osa on seotud juriidiliste isikutega, mistõttu on mõju Eesti ettevõtjatele lepingu denonsseerimisest tuleneva olukorra tõttu üsna marginaalne. Mitmetel juhtudel on lahenduseks Haagi konventsioonist lähtumine, nt dokumentide kättetoimetamisel ja tõendite kogumisel. Seega suuri kohanemisraskusi Eesti ettevõtjatele ei tohiks tekkida. Keerulisem võib olukord olla kohtulahendite tunnustamise ja täitmisega, kus tuleb kohaldatavad õigusnormid välja selgitada lähtuvalt konkreetse vaidluse sisust. Ebasoovitav mõju võib sihtrühmale suure tõenäosusega ilmnedas kasvavas aja- ja võimalik, et ka rahalises kulus.

2. Muudatused õigusabi koostöös kriminaalasjades

Muudatustega ei kaasne olulisi mõjusid rahvusvahelisele koostööle kriminaalasjades, kuna leping sisaldab eelkõige üldiseid aluseid koostööks, erisused puudutavad peamiselt väljaandmist.

Ka kriminaalõiguse valdkonnas saab õigusabilepingu denonsseerimise tagajärjel Vene Föderatsioonist selline kolmas riik, millega suhtlemisel edaspidi lähtutakse rahvusvahelistest konventsioonidest (EN, ÜRO), mille osalisriigid on nii Eesti kui Vene Föderatsioon. Need tagavad laialdased võimalused õigusabiks eeldusel, et esinevad soov ja tingimused koostööks.

2.1. Mõju riigile ja riigiasutustele

2.1.1. Mõju Justiitsministeeriumile

Koostöös kriminaalasjades lõi õigusabileping aluse otsesuhtluseks Prokuratuuri ning Vene Föderatsiooni Peaprokuratuuri vahel. Pärast lepingu denonsseerimist toimub abistamistaotluse edastamine üldistel alustel keskasutuse kaudu, milleks Eestis on Justiitsministeerium. Sellega kaasneb eeldatavalt mõningane Justiitsministeeriumi töökoormuse kasv, kuna Justiitsministeerium hakkab sarnaselt muudest kolmandatest riikidest saabunud abistamistaotlustele kontrollima Venemaalt saabunud abistamistaotluste nõuetekohasust, edastades nõuetekohased taotlused Riigiprokuratuurile.

2020. aastal esitas Eesti Venemaale kriminaalasjades 15 abistamistaotlust, Venemaa Eestile 34 abistamistaotlust, 2021. aastal esitas Eesti Venemaale 5 abistamistaotlust, Venemaa Eestile 27 abistamistaotlust, 2022. a esitas Eesti Venemaale 1 abistamistaotluse, Venemaa Eestile 27 abistamistaotlust. Käesoleva aasta 28.08.2023 seisuga Eesti Venemaale abistamistaotluseid ei saatnud, Venemaalt laekus Eestile 9 taotlust.

2.2. Sotsiaalne mõju

2.2.1 Mõju inimeste õigustele

Õigusabilepingu alusel on üheselt välistatud vastastikune oma kodanike väljaandmine. Lepingu denonsseerimise järel see enam õiguslikult välistatud ei ole, kuna nii Eesti kui Venemaa on väljaandmise Euroopa konventsiooni osalisriigid, mis võimaldab ka kodanike väljaandmist. Küll aga on Eesti väljaandmise Euroopa konventsiooni, selle lisaprotokoll ja teise lisaprotokoll ratifitseerimise seaduse §-dega 1 ja 2 reserveerinud õiguse keelduda kodaniku väljaandmisest, kui kodanik ei ole väljaandmisega nõus. Seega on Eestil ka väljaandmise Euroopa konventsiooni alusel säilinud õiguslik võimalus keelduda oma kodaniku väljaandmisest.

Mõjutatud sihtrühma suurus on marginaalne, kuna 2020. aastal edastas Eesti Venemaale 3 väljaandmistaotlust, millest ühe kohta tehti keelduv otsus, kuna tegemist oli Venemaa kodanikuga, kahe menetlus on pooleli, kuna ühe isiku asukoht ei ole teada ning ühel isiku on karistuse kandmine pooleli. 2021. aastal esitas Eesti ühe ning 2022. a samuti ühe taotluse, millest mõlemad rahuldati. 2023. a ei esitanud Eesti ühtegi taotlust.

Venemaa esitas 2020. aastal Eestile ühe väljaandmistaotluse, mille puhul teavitas Eesti Venemaad, et taotluse aluseks olevad teod ei ole Eestis kuriteod ja kui oleksid, oleksid need aegunud. 2021. ning 2022. a esitas Venemaa Eestile kummalgi aastal 2 väljaandmistaotlust, mida Eesti aga seoses poliitilise olukorraga ei menetle. Käesoleval aastal ei ole Venemaalt väljaandmistaotluseid laekunud.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Muudatusega ei kaasne eeldatavalt kulusid ega tulusid Eesti kohalikele omavalitsusüksustele ega ka riigiasutustele. Muudatus ei eelda uute ametikohtade loomist või täiendava tööjõu palkamist, kuid võib mingil määral suurendada siiski ametnike töökoormust tänu suurenevale vajadusele nõustada inimesi õigussuhetes Venemaaga ning asjade menetlemise arvu võimalikule väikesele kasvule Eesti kohtutes.

8. Rakendusaktid

Eelnõu jõustumisel seadusena ei ole vaja vastu võtta ega muuta rakendusakte.

9. Seaduse jõustumine

Seaduse jõustumiseks ei ole tarvis üleminekuaega ning see jõustub üldises korras.

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitatakse ministriumitele kooskõlastamiseks eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu ning arvamuse avaldamiseks Riigikohtule, maa-, haldus- ja ringkonnakohtutele, prokuratuurile, Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale, Eesti Advokatuurile, Notarite Kojale, õiguskantslerile, Eesti Kaubandus-Tööstuskojale, Teenusmajanduse Kojale, Eesti E-kaubanduse Liidule, Eesti Kaupmeeste Liidule, Eesti Väike- ja Keskmiste Ettevõtjate Assotsiatsioonile, Eesti Tarbijakaitse Liidule, Eesti Otsemüügi Assotsiatsioonile, Eesti Turismi- ja Reisifirmade Liidule, Eesti Korterühistute Liidule, Eesti Omanike Keskliidule, Lastekaitse Liidule, Kohtutäiturite- ja Pankrotihaldurite Kojale ning Tarbijakaitse- ja Tehnilise Järelevalve Ametile.